

УДК 342.722 (477)

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.20>

Стахура Андрій Павлович,

аспірант кафедри загальноправових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0004-9497-9797

СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

THE CURRENT STATE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR GENDER EQUALITY IN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України. Адміністративно-правове забезпечення визначено як врегулювання за допомогою норм адміністративного права певних суспільних відносин, що включає охорону, захист та реалізацію відповідних прав, а також обов'язковість виконання покладених на учасників обов'язків. Наголошено на розгляді адміністративно-правового забезпечення у трьох аспектах: а) інституційному – через врегулювану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів владних повноважень; б) нормативному – через оцінку повноти й ефективності адміністративно-правового регулювання; в) організаційному – через характеристики відповідних правових інструментів. Констатовано, що адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України не має своїх особливостей, а здійснюється у відповідності до загальнодержавної політики. У свою чергу, державна політика у сфері забезпечення гендерної рівності має стійку тенденцію до впровадження європейських підходів у досягненні рівного статусу чоловіків та жінок у всіх сферах суспільного життя. Звернуто увагу на дуальність закономірностей поточного стану адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України. З одного боку, наявні документи дозволяють забезпечити гендерну рівність при прийомі на службу в Національній поліції та у загальних питаннях її проходження. Але з іншого боку, «поліцейське» законодавство не містить безпосередніх норм про гендерну рівність, що може призвести до порушення прав жінок-поліцейських під час проходження ними служби. Зроблено висновок, що адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України має поліпшуватись до фактичного її досягнення між жінками та чоловіками, як у нормативно-правовій, так і у практичній площині.

Ключові слова: гендер, права і свободи, воєнний стан, Національна поліція, адміністративно-правове забезпечення, гендерна рівність, нормативно-правові акти.

The article analyses the current state of administrative and legal support for gender equality in the National Police of Ukraine. Administrative and legal support is defined as the regulation of certain social relations by means of administrative law, which includes the protection, defence and realization of the relevant rights, as well as the obligation to fulfil the duties assigned to the participants. The author emphasizes the consideration of administrative and legal support in three aspects: a) institutional - through the activities of public authorities regulated by administrative and legal norms; b) normative - through the assessment of completeness and efficiency of administrative and legal regulation; c) organizational - through the characterization of relevant legal instruments. It is stated that the administrative and legal support for gender equality in the National Police of Ukraine does not have its own peculiarities, but is carried out in accordance with the national policy. In turn, the State policy in the field of gender equality has a steady tendency to introduce European approaches to achieving equal status of men and women in all spheres of public life. Attention is drawn to the duality of patterns of the current state of administrative and legal support for gender equality in the National Police of Ukraine. On the one hand, the existing documents allow for gender equality in recruitment to the National Police and in general issues of service. But on the other hand, the "police" legislation does not contain direct norms on gender equality, which may lead to violations of the rights of women police officers during their service. It is concluded that the administrative and legal support for gender equality in the National Police of Ukraine should be improved until it is actually achieved between women and men, both in the regulatory and practical spheres.

Key words: gender, rights and freedoms, martial law, National Police, administrative and legal support, gender equality, normative legal acts.

Вступ. Збройна агресія, розв'язана Російською Федерацією проти України 24 лютого 2022 року, спричинила фундаментальні зміни у багатьох

сферах суспільного життя. Зазнали безповоротних змін філософія формування безпекового середовища, відносини між державами, функціо-

нування органів публічної адміністрації та геополітична ситуація у світі загалом.

Так, реакцією на виклики воєнного стану стала оптимізація завдань та функцій поліції, що знайшли відображення у змінах і доповненнях до Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [1]. Поліція почала використовувати у своїй роботі безпілотні літальні апарати, приймати безпосередню участь у бойових діях, застосовувати заходи примусу без врахування вимог та заборон, які стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї тощо.

Не менш важливим аспектом діяльності поліції під час дії воєнного стану слід вважати поліпшення ситуації стосовно гендерної рівності, досягнення якої багато у чому інтенсифікувалося в особливих правових умовах.

Мета статті полягає у характеристиці сучасного стану адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України.

Стан дослідження. Питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні досліджуються вітчизняними науковцями порівняно нетривалий період – з початку 2000-х років, коли проблеми гендеру почали вивчатися та вирішуватися на державному рівні. Серед інших, варто відмітити праці Олександра Водянікова, Ірини Грицай, Лізи Дені, Катерини Катеринчук, Тамари Марценюк, Лариси Наливайко та Бориса Логвиненка.

Разом із тим, динамічний характер проблематики досягнення гендерної рівності у Національній поліції України в особливий період воєнного стану, обумовлює актуальність та своєчасність представленого дослідження.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні «Гендерні питання у поліції» Ліза Дені влучно відмічає те, що досягнення гендерної рівності є не тільки міжнародно-правовим зобов'язанням, а також запорукою досягнення цілей національного розвитку. У діяльності служб поліції забезпечення урахування гендерної проблематики є фундаментальним чинником захисту прав у робочому середовищі, а також підвищення ефективності правоохоронної діяльності, побудови безпечнішого суспільства та зміцнення позицій верховенства права, оскільки досягнення гендерної рівності врешті решт забезпечує запобігання насильству, захист прав усіх людей та можливість всім людям робити змістовний внесок у громадське життя [2, с. 9].

Слід погодитись із думкою І.О. Грицай, що існуючі у суспільстві стереотипи перешкоджають повноцінній реалізації рівних можливостей для чоловіків та жінок. Зазначене явище потребує подолання через виховання толерантності у суспільстві, оскільки наявність свободи вибору для кожного є показником гуманності і демократизму держави. Гендерні стереотипи зосереджуються на уявленнях про те, що жінка не спроможна якісно здійснювати службові повноваження та приймати складні рішення [3, с. 52].

Погоджуючись з викладеними тезами, зупинимось детальніше на сутності адміністративно-правового забезпечення. Під таким забезпеченням у адміністративно-правовій науці прийнято розуміти врегулювання за допомогою норм адміністративного права певних суспільних відносин, що включає охорону, захист та реалізацію відповідних прав, а також обов'язковість виконання покладених на учасників обов'язків.

Крім викладеного, адміністративно-правове забезпечення можна розглядати у наступних аспектах: а) інституційному – через врегулювану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів владних повноважень; б) нормативному – через оцінку повноти й ефективності адміністративно-правового регулювання; в) організаційному – через характеристику відповідних правових інструментів.

Відповідно до предмету дослідження адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності буде здійснюватись у нормативному аспекті, тобто через оцінку сучасного стану її адміністративно-правового регулювання. При цьому, характеризуючи стан адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у Національній поліції недоцільно виходити з простого перерахування чинних нормативно-правових актів, проводячи їхню класифікацію за юридичною силою. Більш правильним виглядає підхід за якого нормативно-правові акти будуть розглядатися з позиції вмісту у них норм, що стосуються гендерної рівності.

Приміром, у Законі України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII про гендерну рівність вказано опосередковано. Приміром, у статті 49 «Вимоги до кандидатів на службу в поліції», зазначено, що: «На службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від ... статі ...» [1].

Л.Р. Наливайко та Л.В. Марценюк справедливо вказують на те, що протягом останніх років у сфері внутрішніх справ відбулися позитивні зміни, адже на законодавчому рівні були зняті обмеження для

жінок займати ті чи інші посади. Так, у грудні 2017 року втратив чинність наказ Міністерства охорони здоров'я № 256 від 29.12.1993 «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» [4], яким було визначено перелік із 450 заборонених для жінок професій. Після цього жінки отримали змогу працювати пожежниками, водолазами, кермувальниками тощо. Крім цього, 06.09.2018 було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» № 2523-VIII [5], що надав рівні права чоловікам та жінкам при укладанні контракту на військову службу, дозволив жінкам їздити у відрядження та заступати на добові наряди. Також до жінок-військовослужбовців раніше застосовувалися більш м'які заходи покарання, а тепер вони несуть відповідальність і покарання нарівні із чоловіками [6, с. 64].

Зупиняючись на наступному нормативно-правовому акті, слід погодитись з Н. Буковинською щодо важливості прийнятого 08.09.2005 року Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV [7]. Авторка називає цей закон вдалим кроком щодо запровадження міжнародних стандартів міжстатевої рівності та правовою базою забезпечення конституційного принципу рівних прав чоловіків і жінок [8, с. 192].

Дійсно, на рівні національного законодавства саме Закон України № 2866-IV є визначальним у питанні досягнення гендерної рівності в усіх без винятку сферах життєдіяльності суспільства. Ключове значення цього закону пов'язане з тим, що він власне і присвячений рівним правам жінок і чоловіків.

Слід зазначити, що вітчизняний закон став «продовженням» демократичної загальноєвропейської традиції, адже першими серед держав у питанні гендерної рівності стали Швеція (Акт про рівність чоловіків і жінок у сфері праці, 1972 р.; Акт про рівність між жінками і чоловіками, 1991 р.); Великобританія: Закон про гендерну дискримінацію, 1975 р.); Данія (Закон про рівність статей, 1978 р.); Норвегія (Закон про рівність між статями, 1978 р.) Норвегія (Закон про гендерну рівність, 1979 р.); Ісландія (Закон про рівний статус та рівноправність жінок і чоловіків, 1985 р.); Фінляндія (Закон про рівність між статями, 1986 р.) та деякі інші [9, с. 3].

На підзаконному рівні варто відмітити Указ Президента України від 26.07.2005 № 1135/2005 «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», спрямований на підвищення ефективності державної політики та узгодженої співпраці органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [10].

Ще одним документом є розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 № 815-р «Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки» [11].

Окремих аспектів підготовки поліцейських стосується Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1163-р [12].

Насамкінець, зазначимо про наказ МВС України від 30.11.2022 № 785 «Про затвердження Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України з виконання завдань операційного плану з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022-2024 роки» [13].

Аналіз зазначених нами нормативно-правових актів дозволяє нам констатувати той факт, що забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України не має своїх особливостей, а здійснюється у відповідності до загальнодержавної політики.

У свою чергу, державна політика у сфері забезпечення гендерної рівності має стійку тенденцію до впровадження європейських підходів у досягненні рівного статусу чоловіків та жінок у всіх сферах суспільного життя.

Тут потрібно зауважити на дуальності закономірностей поточного стану справ у досліджуваній сфері. Так, з одного боку, наявні документи дозволяють забезпечити гендерну рівність при прийомі на службу в Національній поліції та у загальних питаннях її проходження. Але з іншого боку, вести мову про належне забезпечення рівності жінок і чоловіків у поліції не можна, адже «поліцейське» законодавство не містить безпосередніх норм про гендерну рівність, що може призвести до порушення прав жінок-поліцейських під час проходження ними служби.

Незважаючи на наявність законодавства, яким декларується рівність жінок і чоловіків в Україні, у поліції досі існують гендерно обумовлені про-

блеми. Головним чином вони стосуються: а) недостатнього представництва жінок на керівних посадах; б) стереотипного уявлення про другорядну роль жінки у правоохоронних органах; в) дискримінації за ознакою статі; г) позастатутних відносин і мобінгу.

Натомість, вирішення наявних проблем можливе за рахунок удосконалення національного законодавства та підвищення правової культури правоохоронців у питаннях гендерної рівності. Це надзвичайно важливо у теперішніх умовах воєнного стану, коли частина жінок з числа поліцейських долучилася до складу об'єднаної штурмової бригади «Лють» та інших підрозділів поліції, що приймають безпосередню участь у бойових діях, а інша – зайняла посади у територіальних органах (підрозділах) поліції для забезпечення відповідних кадрових потреб.

Висновки. Підводячи підсумок, слід погодитись із І.О. Наливайком у тому, що українське суспільство має будувати свою гендерну політику з огляду на європейську модель, але ураховуючи при цьому національні особливості [14, с. 84]. Світовий досвід переконливо свідчить про те, що рівність між чоловіками та жінками має забезпечуватись спеціальним законом та відповідати міжнародним стандартам. У свою чергу, положення про рівність та недискримінацію мають бути імплементовані у профільне законодавство, зокрема у законодавство, яким врегульовано діяльність Національної поліції.

Важливо зазначити, що проблема забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України стосується не тільки досягнення справедливості та рівноправ'я між особами обох статей. Гендерна рівність сприяє підвищенню ефективності роботи поліції, дозволяє більш продуктивно налагоджувати діалог з громадськістю, поліпшує мікроклімат у робочих колективах. Про це також веде мову Б.О. Логвиненко, стверджуючи, що в умовах дії воєнного стану, для жінок-поліцейських зростають стресові чинники суб'єктивного і об'єктивного змісту, збільшується загроза сексуального насильства, посилюються напруженість і виникнення конфліктних ситуацій. Але разом із тим, позитивними моментами є зменшення гендерних упреждень, більш тісна взаємодія з населенням та зростання довіри останнього до діяльності поліції, зростання відсотку жінок-поліцейських на керівних посадах [15, с. 616].

На завершення слід підтримати тезу Директорки Центру знань Європейського Союзу з гендерної рівності (EIGE), Карлієн Шеєле, що: «... завдяки постійним зусиллям щодо перетворення зобов'язань на дії, ми досягнемо змін які нам потрібні» [16]. Відповідно, адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України має поліпшуватись до фактичного її досягнення між жінками та чоловіками, як у нормативно-правовій, так і у практичній площині.

REFERENCES:

1. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
2. Deni Liza. Genderni pytannia u politsii. [Gender issues in the police]. Zheneva: DCAF, 2019. 75 s. <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Tool%20%20UA.pdf> [in Ukrainian].
3. Grytsai I.O. Henderni aspekty zabezpechennia osnovnykh prav i svobod liudyny u hromadianyna v Ukraini: teoretyko-pravovy aspekt [Gender aspects of providing fundamental rights and freedoms of man and citizen in Ukraine: theoretical and legal aspects]. Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. 2018. № 1. S. 47-54. [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Pereliku vazhkykh robot ta robit iz shkidlyvymy i nebezpechnymy umovamy pratsi, na yakykh zaboroniaetsia zastosuvannia pratsi zhinok [On Approval of the List of Hard Work and Work with Hazardous and Dangerous Working Conditions, in Which the Employment of Women is Prohibited]: Nakaz MOZ Ukrainy vid 29.12.1993 № 256 zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text> (vtratyv chynnist) [in Ukrainian].
5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia rivnykh prav i mozhlyvostei zhinok i cholovikiv pid chas prokhodzhennia viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvanniakh [On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men in Military Service in the Armed Forces of Ukraine and Other Military Formations]: Zakon Ukrainy vid 06.09.2018 № 2523-VIII. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> [in Ukrainian].
6. Nalyvaiko L.R., Martseniuk L.V. Prava zhinok ta henderna rivnist v Ukraini: problemy teorii ta praktyky [Women's rights and gender equality in Ukraine: problems of theory and practice]. Pryvatne ta publichne pravo. 2022. № 1. S. 61-66. DOI: 10.32845/2663-5666.2022.1.11. [in Ukrainian].
7. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv [On ensuring equal rights and opportunities for women and men]: Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 № 2866-IV zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].

8. Bukovynska Nataliia. Henderna rivnist: shliakh do uspihku chy zahroza maibutnomu? [Gender equality: a way to success or a threat to the future? Entrepreneurship, economy and law] *Pidprijemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2017. № 3. S. 191-194. [in Ukrainian].
9. Normatyvno-zakonodavche zabezpechennia gendernoi rivnosti v Ukraini: Posibnyk dlia derzhavnykh sluzhbovtiv, predstavnykiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta ZMI. Kharkiv: Raider, 2007. 56 s. [in Ukrainian].
10. Pro vdoshkonalennia roboty tsentralnykh i mistsevykh orhaniv vykonavchoi vlady shchodo zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv [On improving the work of central and local executive authorities to ensure equal rights and opportunities for women and men]: Ukaz Presydena Ukrainy vid 26.07.2005 № 1135/2005. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135/2005#Text> [in Ukrainian].
11. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii podolannia hendernoho rozryvu v oplati pratsi na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2023-2025 roky [On approval of the National Strategy for Overcoming the Gender Pay Gap for the Period up to 2030 and approval of the Operational Action Plan for its implementation for 2023-2025]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.09.2023 № 815-p. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
12. Pro skhvalennia Stratehii vprovadzhennia hendernoi rivnosti u sferi osvity do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv na 2022-2024 roky z yii realizatsii [On approval of the Strategy for Implementing Gender Equality in Education until 2030 and approval of the operational action plan for 2022-2024 for its implementation]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.12.2022 № 1163-p. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Planu zakhodiv Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy z vykonannia zavdan operatsiinoho planu z realizatsii Derzhavnoi stratehii zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv na period do 2030 roku na 2022-2024 roky [On approval of the Action Plan of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine for fulfillment of the tasks of the operational plan for implementation of the State Strategy for Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2030 for 2022-2024]: Nakaz MVS Ukrainy vid 30.11.2022 № 785. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://mvs.gov.ua/upload/1/6/2/0/1/1/nakaz-mvs-785-30112022.pdf> [in Ukrainian].
14. Nalyvaiko Ihor. Henderna paradyhma: vitchyzniana praktyka ta mizhnarodnyi dosvid [Gender paradigm: domestic practice and international experience]. *Nove ukrainske pravo*. 2022. Vyp. 6. T. 2. S. 80-85. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.12> [in Ukrainian].
15. Lohvynenko B.O. Henderna sensybilizatsiia v diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy pid chas dii voiennoho stanu [Gender sensitization in the activities of the National Police of Ukraine during martial law]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 17 ber. 2023 r.)*. Dnipro: DDUVS, 2023. 812 s. S. 65-66 [in Ukrainian].
16. Challenges and Changes: promoting women in law enforcement. European Institute for Gender Equality. Director's Speech from 02.02.2024. [eige.europa.eu](https://eige.europa.eu/newsroom/director-corner/challenges-and-changes-promoting-women-law-enforcement). Retrieved from <https://eige.europa.eu/newsroom/director-corner/challenges-and-changes-promoting-women-law-enforcement>